

Teresa Mróz*

O FUNKCJACH WYBRANYCH KONSTRUKCJI PRAWNYCH KODEKSU CYWILNEGO NA TLE JEDNOŚCI FUNKCJI PRAWA

1. Wprowadzenie

Prawo cywilne jako trzon prawa prywatnego podlega różnym dziejowym wpływom. W czasach współczesnych, zwłaszcza w krajach byłego „bloku socjalistycznego”, podstawowe instytucje prawa cywilnego zostały poddane deformacjom wynikającym z dostosowywania go do specyficznych potrzeb ustrojowych. Po 1989 r. w Polsce rozpoczął się proces „z powrotem do kapitalizmu”¹. Wówczas okazało się, że instytucje prawa prywatnego znalazły zastosowanie nietypowe, bowiem za ich pomocą dokonywano zmiany struktury własnościowej gospodarki, a przede wszystkim przekształceń przedsiębiorstw państwowych w formy prawne prowadzenia działalności gospodarczej właściwe gospodarce rynkowej². W dobie przemian ustrojowych instytucje prawa prywatnego pełniły więc funkcje specyficzne. Wystąpiły nie tylko w roli dla siebie typowej, czyli w sferze ochrony interesów prywatnych (jednostkowych), ale wyraźnie pojawiły się w obszarze objętym

* Prof. dr hab. Teresa Mróz – Wydział Ekonomii i Zarządzania, Uniwersytet w Białymstoku.

¹ P. Jasiński, S.J., *Z powrotem do kapitalizmu. Problemy przekształceń własnościowych*, Warszawa 1994.

² Zob. szerzej: T. Mróz, *Funkcje spółek kapitałowych w procesie prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych*, Białystok 1999.

interesem społeczeństwa, którym stała się przebudowa ustrojowa państwa. Stąd można wnioskować, że wartości, na których to prawo zostało osadzone, są uniwersalne i trwałe, zdolne dźwigać istotny obszar zmian ustrojowych.

W wypowiedziach doktryny coraz częściej podkreśla się, że normy prawa cywilnego powinny działać w harmonii z interesem publicznym. Mając na względzie fakt, że w kontynentalnej tradycji prawnej prawo prywatne jest określane mianem prawa cywilnego, można przyjąć, że jest to komplementarna wobec prawa publicznego gałąź prawa o cechach samoregulacji, zawierająca zespół norm prawnych (zasad i reguł) służących kształtowaniu ładu społecznego (stosunków prawnych o charakterze majątkowym i niemajątkowym) pod względem ochrony interesów prywatnych (prywatnych praw podmiotowych) w harmonii z interesem publicznym przy użyciu niewładczej metody regulacji, respektującej autonomię woli i równość podmiotów, korygowanej przez zasadę słuszności³. Podstawową funkcją prawa cywilnego jest ochrona interesów prywatnych, stwarzanie optymalnych warunków dla obrotu gospodarczego w warunkach rynkowych; jednak można zaobserwować, że cechą charakterystyczną współcześnie toczących się dyskusji nad rolą i miejscem prawa cywilnego jest podkreślanie wpływu procesów globalizacyjnych zakłócających tradycyjny podział na prawo prywatne i publiczne. Na marginesie można wskazać, że procesy globalizacyjne przewartościowują nie tylko ten podział, ale wiele innych podstaw życia człowieka dotychczas uznawanych za uniwersalne i nienaruszalne. Jak podkreśla A. Bierć, podział na prawo prywatne i publiczne, który sięga czasów rzymskich i akcentuje odrębność interesów jednostkowych (osób prywatnych), powiązanych ściśle z rynkiem oraz interesu społeczeństwa (interesu publicznego), związanego z kulturą, podlega w czasach współczesnych erozji, gdyż procesy europeizacji (globalizacji) osłabiają pozytywistyczną teorię centralnego (hierarchicznego) systemu prawnego, zorganizowanego w gałęzie prawa, na rzecz modelu multicentrycznego, składającego się z wielu mikrosystemów (prawo unijne, prawo traktatowe, prawo handlu elektronicznego)⁴. Jest więc wiele przyczyn wskazujących na potrzebę refleksji nad funkcjami prawa w dobie wyraźnie zmieniającej się rzeczywistości, w której żyje prawo i adresaci norm prawnych. Często mówi się o narastającym kryzysie postrzegania wartości i zagubieniu człowieka we współczesnym świecie. Nie oszczędza się też przy tym prawa, wskazując chociażby na złą ocenę prawa w działaniu, mijanie się z poczuciem sprawiedliwości.

Nie ulega kwestii, że prawo i jego funkcje powinny być wartością pozytywną samą w sobie. Prawo, mając swój udział w całości życia społecznego, jest wkładem w utrzymanie ciągłości określonych społeczności⁵. Jest elementem częściowym

³ A. Bierć *Zarys prawa prywatnego. Część ogólna*, Warszawa 2012, s. 37.

⁴ A. Bierć, op.cit., s. 34.

⁵ Podobnie A.R. Radcliffe-Brown, *O pojęciu funkcji w naukach społecznych* [w:] E. Nowicka, M. Głowacka-Grajper, *Świat człowieka – świat kultury. Antologia tekstów klasycznej antropologii*, Warszawa 2009, s. 592.

całości, jaką jest życie społeczne, gospodarcze i polityczne zorganizowane w ramach państwa lub np. organizacji międzynarodowej, zakładającej polityczną i gospodarczą współpracę państw Europy, jaką jest UE. Można przyjąć, że jedność funkcji prawa zakłada jedność funkcjonalną systemu prawa. W literaturze prawniczej najczęściej mówi się o funkcjach prawa, a nie o jednej funkcji. Gdyby jednak przyjąć koncepcję jednej funkcji, wydaje się, że byłaby to szeroko rozumiana funkcja bezpieczeństwa, zawierająca w sobie szereg funkcji częściowych. W tym kontekście można przypomnieć słowa Cyserona „Wszystko staje się niepewne z chwilą, gdy odstępujemy od prawa”⁶.

Teoretycy wymieniają różne funkcje prawa. Są klasyfikacje ogólne i wówczas mówi się o funkcjach prawa wobec obywateli, wobec zbiorowości. Są też klasyfikacje związane z celami częściowymi, a więc np. funkcja ochronna, organizacyjna itp.

Funkcja ochronna ma wiele różnych aspektów, m.in. wyznaczanie formuły sprawiedliwości (zwłaszcza jeżeli zaakceptujemy stanowisko Horatiusa, że prawo „wynaleziono” w obawie przed niesprawiedliwością). Funkcja ochronna może odnosić się do ochrony interesów szczególnie podmiotów słabszych społecznie, np. osób niesprawnych czy młodocianych, konsumentów w przypadku uzależnienia ich od monopolistów. Funkcja organizacyjna polega na koordynowaniu działań członków społeczeństwa, określaniu form współpracy, stwarzaniu kompetencji do odpowiednich działań konwencjonalnych. Funkcja organizacyjna prawa polega, najogólniej biorąc, na określaniu form życia zbiorowego oraz struktur społecznych. Funkcja ochronna i organizacyjna prawa mogą się ze sobą wiązać, np. gdy chodzi o zabezpieczenie odpowiednich form prawnych dochodzenia swych roszczeń przez zainteresowane podmioty czy form rozstrzygania konfliktów w sposób zinstytucjonalizowany.

Przyjmując, że prawo jest wartością pozytywną, można założyć, że idea jedności funkcji jest stała lecz zmienia się ich treść, realizacja niekiedy tak dalece, że zahacza o zjawiska o charakterze dysfunkcyjnym. Nadmiernie i bezrefleksyjnie realizowana funkcja ochronna wobec określonych grup społecznych i wartości może doprowadzić do degradacji tej funkcji wobec innych osób. Obserwacja pokazuje, że rozchwianie relacji przedmiotowych i podmiotowych ochronnej funkcji prawa prowadzi do kryzysu w różnych sferach życia społecznego, np. nasilają się zjawiska dysfunkcyjne w sferze wykonywania władzy publicznej, w obszarze obrotu gospodarczego lub wymiaru sprawiedliwości. W układzie idealnym funkcje prawa powinny więc odznaczać się wewnętrzną harmonią i spójnością.

Funkcja wynika z celu (potrzeby), jakiemu ma służyć prawo, z systemu wartości, którym służy. W najogólniejszym ujęciu celem, zadaniem regulacji prawnych ma być pokój społeczny, bezpieczeństwo. Funkcje prawa powinny być zbieżne z celem prawnych regulacji i z utrwalonymi historycznie i ogólnie akceptowanymi wartościami w społeczeństwie. Z reguły przyjmuje się, że czynnik moralny nie

⁶ Cyt. za: H. Grotius, *O prawie wojny i pokoju I*, Warszawa 1957, s. 59.

jest dla pojęcia prawa bezpośrednią wartością konstytutywną, mimo to jednak nawet pobieżna obserwacja wskazuje, że system prawny w licznych sytuacjach sam się temu czynnikowi poddaje, przyjmując wpływ na jego regulacje. Jedną z podstawowych konstrukcji prawnych umożliwiających przenikanie elementów porządku moralnego do obowiązującego prawa są klauzule generalne⁷. W obszarze prawa cywilnego są one szczególnie liczne. Dla „korygowania” prawa cywilnego, a tym samym jego funkcji, niekwestionowane znaczenie mają klauzule generalne i zasady prawa, a w tym przede wszystkim zasada słuszności. Pozwalają one na przetransportowanie określonych wartości na grunt stosowania prawa. Już Arystoteles zwrócił uwagę na mogący niekiedy powstać dysonans między ogólną ze swej natury normą prawa a konkretną, czasem nietypową sytuacją faktyczną pojawiającą się w danej sprawie. Wydanie orzeczenia tylko na podstawie reguły zawartej w ustawie mogłoby być niesprawiedliwe chociażby ze względu na różnorodność sytuacji życiowych. Funkcje prawa cywilnego są korygowane przez zasady tego prawa i klauzule generalne przede wszystkim na etapie stosowania prawa, ale także oddziałują na treść powstających regulacji prawnych.

2. Współczesne funkcje niektórych instytucji k.c. w aspekcie interesów chronionych przez prawo prywatne

Prawo cywilne jest prawem życia codziennego, koncentruje się na sprawach codziennych obywateli i ich aktywnościach, służy przede wszystkim obywatelom. Reguluje ono stosunki prawne między autonomicznymi podmiotami⁸. Autonomiczność podmiotów oraz brak bezpośredniego przymusu ze strony organów państwa jest podstawą swoistości konstrukcji instytucji, w tym koncepcji dóbr osobistych i ich ochrony.

Autonomiczność opiera się na dwóch podstawowych wartościach: (1) godności osoby ludzkiej, (2) równości wszystkich ludzi. Autonomiczność z natury rzeczy powinna skłaniać do dialogu i consensusu jako zasadniczej metody rozwiązywania problemów. Zasadą jest, że państwo nie wkracza bezpośrednio w stosunki cywilnoprawne. W tym kontekście podstawowe znaczenie ma funkcja gwarancyjna prawa, wyznaczająca granice między uprawnieniami państwa a wolnością, autonomią jednostki. Widać tu wyraźne powiązanie z zasadą pomocniczości. W społeczeństwach demokratycznych jest to funkcja bardzo ważna i to nie tylko w sferze stosunków prywatnoprawnych, ale także publicznoprawnych, bowiem z zasadą pomocniczości kontrastują rozmaite formy centralizacji i biurokracji, opiekuńczości, nieuprawnionej i przesadnej obecności państwa i władz publicznych w życiu społecznym. Jak

⁷ M. Wilejczyk, *Zagadnienia etyczne części ogólnej prawa cywilnego*, Warszawa 2014, s. 65.

⁸ A. Stelmachowski, *Zarys teorii prawa cywilnego*, Warszawa 1998, s. 15.

stwierdził Jan Paweł II, interweniując bezpośrednio i pozbawiając społeczeństwo odpowiedzialności, państwo powoduje utratę ludzkich energii i przesadny wzrost struktur publicznych, w których przy ogromnych kosztach raczej dominuje logika biurokratyczna aniżeli troska o to, aby służyć korzystającym z nich ludziom⁹.

W części ogólnej Kodeksu cywilnego za podstawowe konstrukcje prawne należy uznać unormowania dotyczące praw podmiotowych i czynności prawnych. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że w czasach nam współczesnych wybija się problematyka zasad ochrony dóbr osobistych, chodzi tu głównie o godność człowieka. Poza dobrodziejstwami wynikającymi z rozwoju nauki i techniki rosną też zagrożenia dla osoby ludzkiej. Człowiek traci zdolność dokonywania oceny, co jest dobre, pożyteczne albo szkodliwe, a jednym ze skutków tego stanu rzeczy jest niebezpieczeństwo naruszania dóbr osobistych osób fizycznych, co uregulowane zostało w art. 23 i 24 k.c. Wydaje się, że w sferze ochrony godności ludzkiej wyraźnie widać jedność funkcji prawa, mimo że różne gałęzie prawa mają swoiste instytucje i konstrukcje prawne. Prawne gwarancje godności ludzkiej znajdują się zarówno na gruncie prawa publicznego jak i prywatnego. Godność ludzka wyraża pewne minimum przynależne każdemu człowiekowi, stanowiącą podstawę równości. Jest ona ideą jednolitą, będącą punktem odniesienia dla różnych dziedzin życia (obyczajowego, moralnego, politycznego ustrojowego i prawnego)¹⁰. Godności osoby ludzkiej jako wartości najwyższej wiele uwagi poświęcał Papież Jan Paweł II. Tej kwestii dotyczyła pierwsza encyklika *Redemptor hominis* z 1979 r. Wielokrotnie i na różnych forach Papież podkreślał, że godność jest źródłem i fundamentem praw ludzkich, podstawowym elementem człowieczeństwa, a zarazem wyznacznikiem moralnej wartości ludzkiego działania¹¹. W literaturze można odnotować także szereg innych wypowiedzi, z których wynika, że podstawą dóbr osobistych jest godność człowieka¹². Zgodnie z art. 23 k.c. dobra osobiste człowieka, jak w szczególności zdrowie, wolność, cześć, swoboda sumienia, nazwisko lub pseudonim, wizerunek, tajemnica korespondencji, nietykalność mieszkania, twórczość naukowa, artystyczna, wynalazcza i racjonalizatorska pozostają pod ochroną prawa cywilnego niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Jak widać, przepis ten nie wymienia godności ludzkiej jako dobra osobistego, pamiętać jednak należy, że art. 23 k.c. zawiera tylko przykładowe wyliczenie dóbr osobistych. Podstawową funkcją przepisów o ochronie dóbr osobistych jest zapewnienie reakcji systemu prawnego na ich naruszenie. Zadaniem doktryny i judykatury jest

⁹ Jan Paweł II, *Encyklika Centesimus annus. Rozdział V. Państwo i kultura, pkt 48*, http://www.janpawel2.pl/centesimus_1.php (data pobrania 8.6.2017 r.).

¹⁰ L. Bosek, *Gwarancje godności ludzkiej i ich wpływ na polskie prawo cywilne*, Warszawa 2012, s. 61.

¹¹ K. Wojtyła, *Przemówienie na Zgromadzeniu Ogólnym ONZ z 2 października 1979 r.* [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, t. 12, Kraków 2009, s. 108; J. Matys, *Model zadośćuczynienia pieniężnego z tytułu szkody niemajątkowej w kodeksie cywilnym*, Warszawa 2010, s. 105.

¹² M. Wilejczyk, op.cit., s. 163.

natomiast sprecyzowanie katalogu dóbr osobistych, tak aby w praktyce społecznej były one powszechnie respektowane¹³. W judykaturze wyraźnie uznano godność człowieka za dobro osobiste i podkreślono, że dobra osobiste człowieka pozostają pod ochroną prawa cywilnego, niezależnie od ochrony przewidzianej w innych przepisach. Godność człowieka jest dobrem chronionym nie tylko w „ustawach zwykłych”, ale przede wszystkim w Konstytucji, a także w stanowiących część krajowego porządku prawnego umowach międzynarodowych. Zgodnie z art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności oraz praw człowieka i obywatela, i jest nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych. Na gruncie k.c. funkcja ochronna godności ludzkiej i innych dóbr osobistych przebiega dwutorowo, bowiem jest to ochrona zarówno niemajątkowa, jak i majątkowa. Ochronę dóbr osobistych za pomocą środków niemajątkowych reguluje przepis art. 24 k.c. Ten czyje dobro osobiste zostaje zagrożone cudzym działaniem, może żądać zaniechania tego działania, chyba że nie jest ono bezprawne. W razie dokonanego naruszenia może on także żądać, ażeby osoba, która dopuściła się naruszenia, dopełniła czynności potrzebnych do usunięcia jego skutków, w szczególności ażeby złożyła oświadczenie odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie. Dla podkreślenia wagi problemu i łatwiejszego korzystania z niemajątkowej ochrony dóbr osobistych ustawodawca posłużył się domniemaniem bezprawności zagrożenia lub naruszenia dóbr osobistych. Na podstawie art. 24 k.c. osoba poszkodowana może wystąpić z roszczeniem o zaniechanie określonych zachowań, a także żądać wykonania czynności potrzebnych do usunięcia skutków dokonanego naruszenia dobra osobistego. Czynności zostały wymienione tylko przykładowo.

Jeśli idzie o majątkowe środki ochrony dóbr osobistych w postaci zadośćuczynienia (art. 445 i 448 k.c.), to trzeba zauważyć, że przeszły one widoczną ewolucję wraz ze zmianą ustroju państwa. Obecnie zyskują na znaczeniu, są bowiem traktowane jako współczesny sposób łagodzenia skutków naruszenia dóbr osobistych. Uniwersalność zastosowania pieniądza we współczesnym świecie sprawia, że zadośćuczynienie jako środek majątkowej ochrony dóbr osobistych staje się najbardziej efektywnym instrumentem ochrony wartości niemajątkowych¹⁴. Judykatura dostrzega ten fakt; sądy zasądzają zadośćuczynienie w milionowych kwotach, zwłaszcza jeśli dochodzi do naruszenia zdrowia poprzez błędy w sztuce lekarskiej. Poszkodowany może też żądać zapłaty odpowiedniej sumy pieniężnej na wskazany cel społeczny, spodziewając się tu raczej efektu prewencyjnego czy dolegliwości majątkowej o charakterze represyjnym. Ponadto trzeba dodać, że jeżeli skutek naruszenia dobra osobistego została wyrządzona szkoda majątkowa,

¹³ Zob. np. Z. Radwański, *Koncepcja praw osobistych*, RPEiS 1988, nr 2, s. 6; M. Safjan, *Refleksje wokół konstytucyjnych uwarunkowań rozwoju ochrony dóbr osobistych*, KPP 2002, nr 1 s. 236; A. Szpunar, *Ochrona dóbr osobistych*, Warszawa 1979, s. 106; J. Matys, op.cit., s.115-117; K. Michałowska, *Niemajątkowe wartości życia rodzinnego w polskim prawie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 43 i n.

¹⁴ J. Matys, op.cit., s.14.

poszkodowany może żądać jej naprawienia na zasadach ogólnych (art. 24 § 2 k.c.). W każdym razie słowa Cycerona, że kara łagodzi ból pokrzywdzonego¹⁵, większość społeczeństwa uznaje za słuszną także wówczas, gdy tą „karą” jest zadośćuczynienie pieniężne za krzywdę. Jednak warto mieć na uwadze stwierdzenie, że to słusność powinna być jedną z podstawowych miar przy określeniu wysokości zadośćuczynienia na każdej z przewidujących to świadczenie podstaw prawnych¹⁶.

3. Własność i jej wykonywanie w aspekcie funkcji prawa

Z perspektywy jedności funkcji prawa warto też przyrzeć się prawu własności jako centralnej instytucji prawa rzeczowego. Jak podkreślił W. Pańko, prawo własności jako domniemanie kompetencji spełnia funkcję samoregulacyjną, jasno określając status wyjściowy każdego uczestnika obrotu cywilnego. W literaturze wskazuje się na odwieczność idei instytucji własności oraz naturalny i elementarny jej charakter w organizacji społeczeństwa¹⁷. Historia wskazuje, jak jest to instytucja silna, bowiem mimo zdeformowania jej w okresie komunizmu przetrwała i po zmianach ustrojowych odzyskała klasyczną treść. Przede wszystkim ideologia deprecjonowała własność i zachwiała równowagę między uprawnieniami wynikającymi z własności a obowiązkami. Trzeba podkreślić, że cecha wieczystości odnosi się do idei własności a nie do treści prawa własności, Mimo, że prawo prywatne generalnie charakteryzuje się wolnością od ingerencji państwa (zasada bezpieczeństwa), to nie jest to zasada absolutna. Własność zmieniła więc swoją treść pod wpływem czynników ekonomicznych lub politycznych i ulegała dekompozycji pod ich wpływem. Jej znaczenie funkcjonalne także jest dynamiczne. W XIX w. francuscy cywiliści głosili hasło „własność to podmiotowość prawna, to wolność”¹⁸. Dziś w praktyce obrotu gospodarczego gospodarek wysoko rozwiniętych liczą się przede wszystkim te prawa, które dają najwięcej zysku, a nie musi więc to być prawo własności. W sferze biznesu podstawowe pytanie więc brzmi: co z tego masz, a nie co masz.

Zgodnie z art. 64 Konstytucji RP, każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia. Własność podlega równej dla wszystkich ochronie prawnej i może być ograniczona tylko w drodze ustawy i tylko w zakresie, w jakim nie narusza istoty prawa własności. Treść i wykonywanie własności regulują przepisy art. 140-154 k.c. oraz inne ustawy dotyczące rzeczy szczególnie

¹⁵ Cyt. za: H. Grotius, *O prawie wojny i pokoju II*, Warszawa 1957, s. 53

¹⁶ A. Górski, *Słusność w orzekaniu sędziego cywilisty*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, nr 17, s. 115.

¹⁷ W. Pańko, *O prawie własności i jego współczesnych funkcjach*, Katowice 1984, s. 13 i 17.

¹⁸ W. Pańko, op.cit., s. 117.

cennych i niezastępowalnych, np. nieruchomości rolnych. Od 30.4.2016 r. ograniczono obrót prawnym prywatnymi nieruchomościami rolnymi o powierzchni przekraczającej 3 tys. metrów kwadratowych¹⁹. Obecnie ziemię mogą nabyć tylko rolnicy indywidualni, którzy spełniają wymogi z ustawy rolnej. Wśród nich jest m.in. osobiste prowadzenie gospodarstwa oraz odpowiednie wykształcenie rolnicze lub praktyka w gospodarstwie. Inne osoby, by stać się właścicielami nieruchomości rolnych, muszą mieć zgodę Agencji Nieruchomości Rolnych. Ustawodawcy chodziło o zagwarantowanie wykorzystania ziemi na cele rolnicze i zapewnienie społeczeństwu bezpieczeństwa żywnościowego. Uznano więc, że brak kontroli nad sprzedażą dobra szczególnego, niezastępowalnego, jakim jest ziemia, zagraża podstawowym interesom społeczeństwa i państwa. O konieczności zapewnienia bezpieczeństwa obywatelom mówi art. 5 Konstytucji RP. Chodzi tu o bezpieczeństwo szeroko pojęte, a więc i bezpieczeństwo żywnościowe. W krajach rozwiniętych nigdzie nie ma absolutnej wolności w zakresie rozporządzania ziemią. Wynika to z konieczności wyważenia interesów prywatnych i interesu publicznego. W ustroju demokratycznym, w warunkach gospodarki rynkowej, zmienia się treść prawa własności, lecz idea i konstrukcja pojęciowa własności pozostaje stabilna od wieków.

Podstawowy w prawie cywilnym przepis konstrukcyjny dotyczący prawa własności, czyli art. 140 k.c., daje możliwość ograniczania wykonywania prawa własności, ustawowo określając jej ramy. W granicach określonych przez ustawy i zasady współżycia społecznego właściciel może, z wyłączeniem innych osób, korzystać z rzeczy zgodnie ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem swego prawa, w szczególności może pobierać pożytki i inne przychody z rzeczy. W tych samych granicach może rozporządzać rzeczą. Pomijając nieprzystające do dzisiejszych realiów ustrojowych określenia zawarte w tym przepisie, należy przyjąć, że odjęcie z kompetencji właściciela uprawnienia swobodnego obrotu ziemią rolną nie zagraża konstrukcji pojęciowej własności. Pewne uprawnienia muszą pozostać przy właścicielu, jest to pewne minimum, bez którego właścicielem już się nie jest²⁰. Czasowego ograniczenia przenoszenia prawa własności i dotyczącego tylko określonych podmiotów nie można uznać za zagrażające samej konstrukcji prawa własności, jest ono dopuszczalne na mocy ustawy lub umowy.

Z punktu widzenia jedności funkcji prawa warto zwrócić uwagę na charakterystyczny obecnie funkcjonalny podział na własność publiczną i prywatną. Zdaniem A. Stelmachowskiego w ujęciu funkcjonalnym nie zawsze można twierdzić, że własność jednostek państwowych jest własnością publiczną. Bez wątpienia do kategorii własności publicznej należy zaliczyć mienie będące we władaniu np. policji, administracji publicznej, wojska, ale już nie można tego powiedzieć o przedsiębiorstwie z kapitałem państwowym. Mienie gminy służące celom użyteczności

¹⁹ Ustawa z 14.4.2016 r. o wstrzymaniu sprzedaży nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa oraz o zmianie niektórych ustaw, t.j.: Dz.U. poz. 585.

²⁰ Zob. szerzej na ten temat: W. Pańko, op.cit., s. 77 oraz literatura tam powołana.

publicznej jest własnością publiczną, natomiast mienie służące innym celom ma charakter własności prywatnej²¹. Sposoby wykorzystywania, a także znaczenie własności pozostają w ścisłym związku z realizacją podstawowych funkcji państwa oraz przyjmowaną przez nie ideologią ekonomiczną.

Istotną funkcją państwa jest czuwanie nad realizowaniem praw ludzkich w dziedzinie gospodarczej i kierowanie nim. Tu jednak główna rola i odpowiedzialność spoczywa nie na państwie, ale na poszczególnych osobach fizycznych, prawnych oraz różnych innych grupach i zrzeszeniach, z których składa się społeczeństwo. W sferze wymiany dóbr i usług zarówno w obrocie profesjonalnym, „półprofesjonalnym” i powszechnym centralne miejsce zajmuje umowa, jako podstawowy instrument prawny obrotu dobrami zbywalnymi w gospodarce rynkowej. Stelmachowski wyraził zdanie, że swoboda umów w ogólnym ujęciu oznacza przekazanie przez państwo swych kompetencji normotwórczych samym stronom, rezygnację z władczego uregulowania stosunków wzajemnych stron na określonym odcinku (delegacja kompetencji). Wydaje mi się, że raczej państwo oddało to, co z natury stronom przynależało a było zawłaszczone przez władze reżimu komunistycznego. Na ogół przyjmuje się, że swoboda umów obejmuje swobodę zawarcia lub niezawarcia umowy, odnosi się także do możliwości swobodnego wyboru kontrahenta, ukształtowania treści umowy. Co do zasady treść umowy może być przez strony ukształtowana w sposób w zasadzie dowolny. Zgodnie z art. 353¹ k.c. strony zawierające umowę mogą ułożyć stosunek prawny według swego uznania, byleby jego treść lub cel nie sprzeciwiały się właściwości (naturze) stosunku, ustawie ani zasadom współżycia społecznego. Ponadto forma umowy w zdecydowanej większości zależy od woli stron (art. 60 k.c.). Umowa i dochowywanie umów oraz odpowiedzialność odszkodowawcza za niewykonanie lub nienależyte wykonanie umów są istotnymi elementami zasady pewności w sferze wymiany dóbr i usług. Jak wynika z analiz dotyczących funkcjonowania polskiej gospodarki, praktyka dotycząca egzekwowania wykonania umów pozostawia wiele do życzenia, trwa 512 dni i kosztuje 15,9% wartości przedmiotu. Pod względem ogólnej łatwości egzekwowania umów Polska zajmuje 52. miejsce wśród 189 gospodarek²².

Obecnie treść zasady swobody umów ulega dyferencjacji głównie pod wpływem dyrektyw UE. Chodzi głównie o prawo konsumenckie, gdzie ograniczona jest swoboda umów w zakresie kształtowania treści umów i zasada pewności obrotu. Ochrona konsumenta nie jest celem samym w sobie, chodzi w równym stopniu o ujednolicenie zasad obrotu towarowego w UE. Nadmiar ochrony (często czysto formalnej) pogarsza sytuację przedsiębiorcy i jest elementem cenotwórczym. Wyraźna jest tendencja do nakładania na przedsiębiorców coraz większej liczby obowiązków, w tym tzw. przedkontraktowych, co niewątpliwie jest elementem cenotwórczym. Wydaje się, że warto zwrócić uwagę na potrzebę wyekspozowania

²¹ A. Stelmachowski, op.cit., s. 189.

²² Raport *Doing Business w Polsce*, 2015, s. 43 i n.

także działań ochronnych przed informacjami pozwalającymi manipulować konsumentem. W tym obszarze można obserwować rozszczępienie funkcji ochronnej prawa. Polska nie zawsze musi dokonywać pełnej implementacji dyrektyw. Pełna implementacja nie zawsze działa na korzyść konsumenta, prowadząc do ustawicznych zmian w sferze ochrony konsumenta, chwiejności rozwiązań prawnych, braku czytelności i spójności regulacji oraz trudności w stosowaniu tego prawa przez profesjonalistów, a przecież adresowana jest do konsumentów. Analizując przepisy dotyczące ochrony konsumenta, można zauważyć, że w Polsce w ostatnich latach na pierwszym miejscu widoczna była realizacja polityki UE, a nie rzeczywista dbałość o rozwiązania prawne przyjazne konsumentowi. Rozszerzanie się ochrony podmiotowej i przedmiotowej konsumenta może doprowadzić do zniweczenia podstaw wyodrębnieni przepisów i zatracenia granic prawa konsumenckiego. Konsument jest chroniony zarówno przepisami prawa publicznego jak i przepisami prawa prywatnego²³. Jest on ważnym uczestnikiem gospodarki rynkowej, ostatnim jej ogniwem. Bez jego udziału wiele przedsiębiorstw straciłoby rację bytu, nie mając odbiorców wyprodukowanych dóbr i usług

4. Uwaga końcowa

Odczytywanie treści prawa i jego funkcji według uniwersalnych wartości aksjologicznych jest możliwe przy uwzględnieniu dyrektywy jego wykładni z nachyleniem do człowieka, a więc pro homini. Jest to nawiązanie do maksymy prawa rzymskiego: *aequitas praefertur rigori*, co pozwala na przekształcenie *lex in ius*²⁴. Poszukiwanie prawa słusznego i sprawiedliwego ma wymiar ogólny i nie ogranicza się tylko do prawa prywatnego²⁵. W tym kontekście można przyjąć, że jedność funkcji prawa, budującej szeroko rozumiane bezpieczeństwo, może być realizowana poprzez funkcjonowanie wielu różnie skonstruowanych instytucji prawa prywatnego i publicznego, budowanych i działających w warunkach uniwersalnych wartości aksjologicznych.

About the functions of selected legal structures in the Civil Code in the light of function of law unity

Law and its functions should be a positive value in itself. Law, having its influence on the whole of social life, is a contribution to maintaining continuity

²³ Zob. np. ustawa z 30.5.2014 r. o prawach konsumenta, Dz.U. poz. 827; ustawa z 16.2.2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów, Dz. U. Nr 50, poz. 331.

²⁴ A. Górski, op.cit, s. 115.

²⁵ S. Prutis, „Korzenie” słuszności jako zasady wiodącej prawa prywatnego, „Białostockie Studia Prawnicze” 2014, nr 17, s. 207.

of certain communities. It is a partial element of the whole of social, economic and political life organized in the frames of the state, or e.g. an international organization, which provides the political and economic cooperation of European countries, which the EU is. It may be assumed, that the unity of the function of law provides a functional unity of the legal system. In legal literature it is most often said about functions of law, not about its one function. Nevertheless, if we assumed the concept of a single function, it would probably be broadly understood security function, containing a number of partial functions.

Different authors mention different functions of law. There are general classifications, where it is said about functions of law in relation to citizens, i.e. collectivity. There are also classifications connected with partial objectives, i.e. protective or organizational function, etc. Protective function has many aspects, such as designating the formula of justice.